

Міністерство освіти і науки України
Департамент гуманітарної політики
Вінницької обласної державної адміністрації
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

СУЧАСНА ЛІНГВОДИДАКТИКА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗДОБУТКИ

Збірник матеріалів XI Всеукраїнської
науково-практичної конференції (23 квітня 2025 року)

Вінниця
КЗВО «ВГПК»
2025

УДК 373.2.016:81
С 91

Рекомендовано до друку вченою радою Комунального закладу вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
(протокол № 10 від 14 квітня 2025 року).

Сучасна лінгводидактика в Новій українській школі: проблеми, пошуки, здобутки: збірник матеріалів *XI Всеукраїнської науково-практичної конференції* / упор. та відп. за випуск Н. І. Скрипник, Г. В. Хоміцька, Ю. Б. Лебедь. Вінниця : КЗВО «ВГПК». 2025. 223 с.

Відповідальність за зміст статей несуть автори

Матеріали видаються в авторській редакції

Упорядники та відповідальні за випуск:

Скрипник Н. І., кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української філології, спеціаліст вищої категорії Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»;

Хоміцька Г. В., спеціаліст вищої категорії, викладач-методист кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»;

Лебедь Ю. Б., кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики, спеціаліст вищої категорії Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж».

Рецензенти:

Вітюк Валентина Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Сукаленко Тетяна Миколаївна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури Державного податкового університету;

Січкарь Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, зарубіжної літератури та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

У збірнику вміщено тексти доповідей учасників *XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна лінгводидактика в Новій українській школі: проблеми, пошуки, здобутки»*, проведеної 23 квітня 2025 року на базі Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж». Теми доповідей стосуються актуальних питань мовної, літературної, іншомовної освіти, а також психолого-педагогічних особливостей організації освітнього процесу в НУШ.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	
<i>Аліна СОРОЧАН, Катерина КЛИЩУК, Ірина СОРОЧАН</i> Інструментарій розвитку риторичних умінь здобувачів освіти на уроках словесності	9
<i>Діна КУЗЬМИНСЬКА</i> Креативність і мовлення: психологічні аспекти творчого самовираження особистості	17
<i>Соломія ЛІГАСШЕВСЬКА, Ірина ЛАГОЛА</i> Значення творів художньої літератури у формуванні громадянської компетентності молодших школярів	22
<i>Юлія СТЕЦЬОК, Ірина ЛАГОЛА</i> Екологічна казка як засіб формування екологічної свідомості молодших школярів	28
Розділ І	
ТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	
<i>Альона КРИВОХИЖА, Ольга ДІБРОВА</i> Вивчення фразеологізмів на уроках української мови у 5 класі НУШ	34
<i>Анна БОЙЧУК, Галина ХОМІЦЬКА</i> Збагачення словникового запасу здобувачів початкової школи у процесі засвоєння граматико-орфографічних знань	37
<i>Богдана АРТЕМЕНКО, Тетяна ОМЕЛЯНЧИК</i> Шляхи формування самостійного читання в системі позакласного читання	43
<i>Мар'яна СУМИК, Руслана ГАЛИЦЬКА</i> Формування правильного наголошування в учнів початкової школи	48
<i>Ольга ПРИСЯЖНЮК, Галина ХОМІЦЬКА</i> Методика роботи над фразеологізмами як засобом формування культури спілкування здобувачів Нової української школи	52
<i>Світлана ТАНАСІЄНКО, Галина ХОМІЦЬКА</i> Творчі вправи як засіб розвитку мовлення в процесі вивчення дієслова в початкових класах	57
Розділ ІІ	
ІННОВАТИКА В МОВНІЙ ТА ЛІТЕРАТУРНІЙ ОСВІТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	
<i>Алла БАБІЙ, Надія СКРИПНИК</i> Формування умінь текстоінтерпретації та текстотворення засобами літератури	63
<i>Анастасія КОВАЛЬСЬКА, Наталія ЛАДИНЯК</i> Застосування інтерактивних методів навчання діалогічного мовлення на уроках	68

української мови в НУШ	
Богдана КОПЛИК, Ольга ДІБРОВА Квест як інноваційна форма проведення уроків української мови в середній школі	72
Мар'яна ДОВБУШ, Ганна ШВЕД Розвиток критичного мислення та формування моральних якостей особистості на уроках української мови	76
Наталія КОЦЮБА Лексичні засоби вираження емотивного значення у художньому творі (на основі роману «Місяцівна» Дари Корній)	80
Христина БАЛА, Надія КАТЕРИНЮК Інтерактивні методи викладання читання в початковій школі	84
Юлія СТЕЦЮК, Руслана ГАЛИЦЬКА Використання інтерактивних методів у викладанні професійно орієнтованої української мови	88
Розділ III ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСОБИСТОСТІ	
Альона РУРЕНКО, Надія СКРИПНИК Теоретичні аспекти та специфіка вивчення власних назв	93
Анастасія ТКАЧУК, Надія СКРИПНИК Семантичне вираження символів-зоонімів в українському фольклорі	99
Ангеліна РУДИЧ, Надія СКРИПНИК Орнітологічні слова-символи в українській усній народній творчості	105
Дарія КРАВЧУК, Надія СКРИПНИК Історичні аспекти становлення поняття звертання	109
Ірина РОСЛА, Надія СКРИПНИК Національні та міжнаціональні символи українського простору	115
Марія КОГУТ, Надія СКРИПНИК Флористичний компонент у структурі фразеологізмів в українській мові	121
Розділ IV РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	
Анастасія ГРУБСЬКА, Тетяна ОМЕЛЯНЧИК Робота вчителя над розвитком мовлення здобувачів початкової освіти на уроках української мови	127
Анжела ІЛЬЧЕНКО, Олена ПОХИЛЮК Інтерпретація образів дітей у Дікенса та Бойна	131
Богдана ХАРКО, Тетяна ПАСТУЩАК Інноваційні технології як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках української мови	135

Інна ВІТЮК, Тетяна ОМЕЛЯНЧИК Робота над синонімами як засіб розвитку емоційно-образного мовлення	139
Розділ V СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ОПРАЦЮВАННЯ РІЗНОЖАНРОВИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	
Анастасія ПОХИЛЮК, Олена ПОХИЛЮК Багаторівнева організація роману Марії Матіос «Солодка Даруся»	145
Вікторія ГЛУХЕНЬКА, Тетяна ЯКОВЕНКО Концепція постмодернізму у прозі Юрія Андруховича	150
Діана ЛУКОВА, Тетяна ЯКОВЕНКО Творчість Василя Шкляра як об'єкт уваги літературної критики	153
Олена ПОХИЛЮК Проблематика роману Йоанни Ягелло «Тільки коли йде дощ»	156
Ольга БАБИН, Вікторія ТКАЧЕНКО Феміністична проза Ольги Кобилянської у контексті сучасного прочитання: нові методи аналізу текстів	161
Ольга СМАЛЬ, Людмила ДИЧИК Сучасний погляд на опрацювання різножанрових художніх творів у НУШ	165
Тетяна КОСТЮК, Тетяна ЯКОВЕНКО Український фемінізм у творчій діяльності О. Забужко	169
Розділ VI АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	
Анастасія ДЕРЖАВЕЦЬ, Аліна КУШНІР Basic differences between old English and modern English	174
Вікторія КЛАНЦАТА, Ірина ГОЛОВСЬКА Використання аудіовізуальних матеріалів у навчанні вимови на початковому етапі	177
Віталіна БОКОВЕЦЬ, Лариса МОВЧАН Key methods for translating English slang and their analysis	180
Ірина ВОЛИНЕЦЬ, Лариса МОВЧАН Peculiarities of youth slang in modern English	185
Каріна СОРОЧАН, Олеся МИХАЛЬЧУК Розмовні клуби як дієвий інструмент розвитку іншомовної комунікативної компетентності у позаурочний час	187
Лариса МОВЧАН, Олеся ДРЕЙЧУК З досвіду білінгвального навчання в школах Австрії	191

Лілія БЕСПЕТЧУК, Аліна КУШНІР Фонетична корекція мовлення учнів у процесі вивчення англійської мови	195
Олександра ПУГАЧЕНКО, Вікторія КИЛИВНИК The adjective and its semantic characteristics substantivized adjectives	198
Тетяна КАРПЕНКО, Ірина ГОЛОВСЬКА Роль пісень у формуванні мовної компетентності: психологічні та педагогічні аспекти	203
Розділ VII ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬСТВА	
Іванна СТРИКОВСЬКА, Людмила СВИРІПА Вплив та розвиток української мови і літератури в різних сферах суспільства в умовах сьогодення	210
Катерина СТЕЧЕНКО, Тетяна СУКАЛЕНКО Порухення мовних норм у діловому спілкуванні	214
Ліана РУДИКА, Тетяна СУКАЛЕНКО Особливості вживання термінології у сфері правоохоронної діяльності	217
Юлія БОБИК, Тетяна СУКАЛЕНКО Культура спілкування майбутніх юристів	220

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства постає необхідність у гармонійній та ініціативній особистості, здатній ефективно діяти в постійно змінюваних умовах і адекватно реагувати на впровадження нових реформ.

Модернізація української освіти висуває інноваційні вимоги до сучасного закладу освіти, який повинен сформувати цілісну систему знань, умінь і навичок, а також досвід самостійної діяльності й особистої відповідальності здобувачів освіти. Підвищення якості освіти має здійснюватися не за рахунок додаткового навантаження на партнерів освітнього процесу, а через удосконалення форм і методів навчання, впровадження освітніх технологій, орієнтованих не стільки на передачу готових знань, а на формування комплексу особистісних якостей майбутніх учителів закладів загальної середньої освіти. Використання сучасних психолого-педагогічних технологій дає можливість формувати в молоді готовність до самостійного пізнання навколишнього світу.

Нині основним завданням педагогічних закладів вищої освіти є виховання компетентної особистості, яка не лише володіє знаннями, високими моральними якостями, а й здатна самостійно, нестандартно, креативно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях і володіти професійно орієнтованими компетентностями в галузі методики, уміти робити певні наукові висновки.

Провідну роль у становленні майбутнього вчителя як дослідника відіграє написання повідомлень, статей, тез, курсових і дипломних робіт, проєктів, доповідей на науково-практичних конференціях.

Мета цих форм роботи – поглибити знання здобувачів освіти з актуальних проблем методики, оволодіти технологією наукових досліджень, розвинути навички самостійної пошукової роботи, уміння критично осмислювати наукові джерела, знаходити власні шляхи розв’язання методичних проблем, прищепити смак до наукового пошуку, підвищити наукову активність, розвивати креативні здібності, виявляти інтелектуальну ініціативу.

Основні **завдання** науково-дослідної роботи:

- 1) розвивати самостійне наукове мислення здобувачів освіти;
- 2) удосконалювати навички пошуку необхідної науково-методичної літератури;
- 3) формувати вміння опрацьовувати й критично осмислювати теоретичний матеріал із досліджуваної проблеми, аналізувати його, зіставляти, узагальнювати й систематизувати;
- 4) виробляти вміння вивчати, узагальнювати й творчо

використовувати досвід роботи вчителів;

5) оволодівати вміннями практично реалізовувати досліджувану проблему в самостійно виконаних навчально-методичних розробках;

6) формувати такі дослідницькі вміння:

- визначати актуальність теми, відповідність її сучасному стану педагогічної науки та перспективам розвитку й практичним завданням НУШ;
- формулювати компетентності й завдання дослідження;
- з'ясовувати його предмет, об'єкт;
- визначати дослідницькі методи;
- розробляти систему навчання й здійснювати її експериментальну перевірку;
- проводити, описувати й аналізувати проведений експеримент;
- узагальнювати експериментальні результати, обґрунтовувати їх, формулювати висновки й укладати практичні рекомендації;

7) удосконалювати навички наукового писемного мовлення;

8) розвивати риторичні вміння публічно захищати підготовлену роботу (логічно й послідовно здійснювати наукові повідомлення, аргументовано відповідати на запитання, переконливо обстоювати свою думку).

У пропонованому збірнику вміщено тексти доповідей учасників XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна лінгводидактика в Новій українській школі: проблеми, пошуки, здобутки», проведеної 23 квітня 2025 року на базі Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» у дистанційній формі. Серед її учасників – дослідники, здобувачі вищої освіти педагогічних закладів України.

Усі статті присвячено висвітленню актуальних проблем, досягнень, надбань, перспектив, новітніх тенденцій сучасної мовної, літературної та іншомовної освіти. Автори досліджень намагалися узагальнити теоретичні, практичні, методичні напрацювання вчених та досвід учителів-практиків і на цій основі запропонували власні методичні пропозиції розв'язання окремих проблем.

Організаційний комітет

*Анастасія ТКАЧУК, здобувачка Комунального закладу вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
Надія СКРИПНИК, кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

СЕМАНТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ СИМВОЛІВ-ЗООНІМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

Анотація. В усній народній творчості важливим є цілісний образ певного явища, що відображає концептуальне сприйняття навколишнього світу. У статті ґрунтовно проаналізовано семантичні особливості слів-символів свійських тварин, що характерні для конкретного соціуму й етносу.

Ключові слова: символи-зооніми, український фольклор, концепт, слово-символ, мовна картина світу, свійські тварини.

Постановка проблеми. Назви домашніх тварин, порівняно з дикими, мають більш розгалужену символічну семантику й у різних контекстах можуть вербалізувати позитивну або негативну конотацію. Це зумовлено більшим когнітивним досвідом людей стосовно цих об'єктів: народні знання містять негативний і позитивний досвід спілкування з свійськими тваринами й, відповідно, символізують асоціативні семи різної конотації.

З'ясуємо контекстну й підтекстову (приховану) семантику найпоширеніших зоонімів, а також вербалізацію ними конкретних концептів, які стали предметом нашого дослідження. Слова-символи, що називають асоціативні метафоризовані моральні якості, багато авторитетних лінгвістів (В. Кононенко, В. Жайворонко та ін.) не без підстав кваліфікують як самостійні концепти. І тільки їхні окремі змістові компоненти є фрагментами більшої когнітивної й семантичної структури, тому ми розглянемо названі слова-символи.

Стан дослідження проблеми. На сьогодні концептуальний аналіз є одним із найбільш актуальних і поширених напрямів досліджень, оскільки дає змогу комплексно вивчати певний об'єкт (явище, ознаку) навколишнього світу. Саме цьому аспекту мовознавства присвячені праці як українських, так і зарубіжних лінгвістів: С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Кононенка, Ю. Прадіда, О. Селіванової, Н. Скрипник, В. Ужченка та багатьох інших.

Мета дослідження – здійснити аналіз слів-символів свійських тварин в українському фольклорі, а також з'ясувати особливості народного сприйняття світу фауни в усній народній творчості.

Виклад основного матеріалу. Серед назв свійських тварин

найпоширенішими є такі, що перебувають у семантичному перетині з концептами *народної моралі*. Це слова-символи *кінь*, *кобила*, *віл*, *бугай*, *бик*, *свиня* тощо.

Слово-символ *кінь* (*кобила*, *шкапа*) має переважно позитивні конотації, контекстуально генералізуючи семи *роботящий*, *вірний*, *нескорений*. Наприклад, «*На доброго коня не бери батога. Не той кінь, що в болото везе, а той, що з болота витягне. Шануй коня дома, то пошанує він тебе в дорозі*» [8, с. 89] – контекстуально актуалізована аксіологічна семантика *потрібний*, *корисний*, *хороший* виражена в підтекстовій інформації – «*Шануй коня*». Ця семантика може уточнюватися, розширюватися або конкретизуватися, залежно від лексичного наповнення думки, висловленої в прислів'ях та приказках. Так, прихована позитивно конотована семантика *трудівник*, *помічник* стає відправним пунктом для підтекстової інформації: не перевантажуй коня – «*Силуваням конем не доробишся. У доброго коня недовгі верстви*»; добре годуй коня – «*Хто коня годує, той дома ночує. Підганяй коня вівсом, а не батогом. Коневі овес не тяжкий. З кишені коня не нагодуєш*» [1, с. 14].

Периферійною ціннісною семантикою слова-символу *кінь* є семи мовчазний: «*Кінь не видасть – і ворог не знайде*»; цінний майновий набуток: «*Доброго коня і в стайні куплять*»; норовистий: «*Норовистому коневі і майдан тісний. Молодого коня не впрядеш у гнилі голоблі*» [8, с. 89].

Серед стереотипних позитивних якостей слово-символ *кінь* виражає *вірність*, доповнюючи периферійні зони концептів *дружба*, *побратимство*. В українському фольклорі слово-символ *кінь* постає вірним товаришем та побратимом вояка, козака: «*Що в головах ворон криче, А в ніженьках коник плаче. Ой коню мій вороненький, Товаришу мій вірненький*» [7, с. 46]. «– Гей, не журися, мій коню вороненький, Ми сторожу та обминемо, А од погоні утечемо, А з зустрічєю та поб'ємося. А я бідний, безталанний: Степ широкий – то ж мій сват, шабля, люлька – вся родина, Сивий коник – то ж мій брат. Ой на горі огонь горить, А в долині козак лежить. Накрив очі китайкою, Заслугою козацькою. Що в головах ворон криче, А в ніженьках коник плаче» [3, с. 344 – 346].

Так, *кінь* є символом найвищої працьовитості: «*Кінь – не хлібороб, не коваль, не плотник, а перший на селі робтник*»; символом людей, зморених довголітньою працею: «*Був кінь добрий, та з'їздився; Молодий кінь до бою, а старий до гною*»; важкості праці, корельованої з небажанням працювати, отже, безпосередньо з концептом *лінь*: «*Тягни, кобило, хоч тобі не мило*»; власне вербалізатором *ліні*: «*Силуваням конем не доробишся хліба*» [8, с. 159–166].

Слово-символ *віл* (*бик*, *бугай*). Порівняно з концептом *кінь*, символістичні номінації *віл* та похідні (*волячий*) у контексті експлікують меншу кількість

прихованих асоціативних сем. У більшості випадків слово-символ *віл* є символом працюючої людини [4, с. 27]: «Щоб їх прогудувати, тато працював, як **віл**, – чорнів від роботи, руки йому пухли, кров висікала з пальців, а сини ходили собі понад ріки, лісами, висиплялися у садку» [6, с. 229].

До вираження концепту *багатство* слово-символ *віл* спорадично залучене за рахунок генералізації у контексті прихованої семи заможність (підтекстова інформація лексеми *заможний* «той, хто має вола»): «У кого **віл** та коса, у того грошей тьма». Заперечення цієї інформації вказує на концепт *бідність*: «Без **вола** хата гола» [8, с. 153–155].

Концептуалізація підтекстової інформації широко представлена у прислів'ях, що відображають ідею *високої працездатності*, наприклад: «Від чого **віл** брикає, від того **кінь** здихає», «**Вола** кличуть у гості не мед пити, а воду возити». Образ старого вола у фольклорі символізує досвідченість у роботі та працелюбність, що підтверджується висловами: «**Старий віл** борозни не псує», «**Старий віл** не піде на ріллю» [8, с. 155].

Слово-символ віл може бути класифікований за моральними максимами «добре» – «погано»: фізична сила поступається адміністративному тискові: «Що пан затягне пером, то хлоп не витягне **волом**» [8, с. 28]; недбалість господаря зводить нанівець заможність і працюваність: «Замкнув стайню, як **воли** вкрали» [1, с. 31].

Подібними до назви *віл* символічною семантикою є лексеми *бугай*, *бик*, що умовно позначають могутність, силу та кремезність, необхідні для продуктивної праці, а у специфічних контекстах з антитезою – відсутність цих якостей: «Був колись **бик**, та звівсь на смик. Запрягай молодого **бика** до плугу, бо старого не запряжеш» [8, с. 87].

Отже, *віл* як основний транспортний і трудовий засіб, помічник у господарстві селянина, метонімічно символізовано й ототожнено у фольклорі з господарською спроможністю українця-хлібороба, його впевненістю й успішністю. Периферійні семи лексеми *віл*, генералізуючись й уплітаючись у підтекст, дають змогу виражати периферію концептів *хазяйновитість*, *недбалість*, *багатство*, *бідність*, *сила*, *слабкість*.

Слово-символ *свиня* вживається тільки з негативною конотацією. Позамовна специфіка існування денотата стимулювала розвиток асоціативних сем, безпосередньо й опосередковано пов'язаних з моральними якостями людини: гордовитість: «Загордилась **свиня**, що об панський тин чухалась» [8, с. 289]. «Якби **свині** роги, то всіх би людей поколола» [1, с. 24]; впертість: «Хитрий, як чорт, дурний, як ворона, а **впертий** як **свиня**. **Свиня** кричить, а в пліт лізе» [8, с. 289, 90]; непорядність: «Голос дзвенячий, а **совість свиняча**» [8, с. 288]; невдячність: «Не кидай перлів **свиням** – потопчуть їх ногами» [8, с. 91].

«Пусту **свиню** під стіл – **свиня** лізе на стіл» [1, с. 24]; зажерливість: «Посади суддею, а він **свиня свинею**. Просився вовк у пастухи, а **свиня** в огородники» [8, с. 30, 34, 90–91].

Сукупність негативно забарвлених сем слова-символу *свиня*, асоційованих із поведінкою людини, формує низку підтекстів, які можуть бути узагальнені тезою: «Не май якостей, притаманних свині!» (не будь гордовитим, упертим, зажерливим, невдячним тощо).

Однозначні й семантично прості слова-символи *баран*, *вівця*, *овечка*, *коза*, *цап*, *осел*.

Слово-символ *баран* – символ розумової обмеженості та впертості. Думка-сентенція може бути виражена безпосередньо: «Не будь **бараном**, то і вовк не з'їсть» [1, с. 18]. Або в підтекстовій інформації, яка вимагає «розшифрування» оказіональної семантики лексичної одиниці *баран*: «Куди **баран**, туди й **вівці**. Старий **баран** має твердий ріг» [8, с. 87].

Слово-символ *коза* символізує дві морально релевантні якості: вередливість, стимульована денотативною якістю об'єкта номінації вживати не всякий корм: «Їж, **коза**, лозу, коли сіна нема. **Вередлива коза** – вовкові користь» [8, с. 90] і шкідництво, оскільки завдає шкоди садівництву й городництву при неналежному догляді господаря: «Де **кози** скачуть, там **деревця** плачуть. Коли пустиш **козла** в город, яблуни страхом не обгородиш» [8, с. 90].

Аксіосемантика, актуалізована в підтексті з уживанням слова-символа *коза*, маніфестує засудження перебірливості й шкідництва в поведінці людини з відтінком одного з реєстрів комічного: іронія, добродушне висміювання тощо.

Слово-символ *вівця* (*овечка*) символізує: покірливість (сумирність): «Коли **вівці** скубуть, кози на розум дають» [8, с. 87]; тупість: «Дурна, як **овечка**: не скаже і словечка» [1, с. 31]. «Блудна **вівця** – вовча вечеря» [8, с. 87]. У підтексті слово-символ *вівця* натякає, висміює або схвалює якості людини, яка є корисною, простодушною, але обмеженою.

Суміжним до вербалізаторів деяких моральних якостей людини є іменник *теля*, що має кілька асоціативних сем, трансформованих у символічні: наївність: «Дай, боже, нашому **теляті** вовка піймати» [8, с. 294]; покірливість – непокора: «**Покірне телятко** сім мамок ссе. Брикає, мов **теля**» [8, с. 294].

Слово-символ *собака* (*нес*) має в мовній картині світу українців найбільші асоціації з моральністю. Це пояснює не тільки давнє співіснування цієї тварини з людиною, а й виконання нею специфічних функцій, в основі яких лежать екстрапольовані зі світу людини моральні канони: вірна служба господареві, охорона подвір'я, оберігання отари від вовка тощо. Виконання або невиконання собакою таких функцій, а також наявність низки додаткових властивостей у

денотата позначуваного лексемою *собака* послуговувало пресупозиціями для виникнення багатогранних асоціативно-символічних значень цього слова-символу, які є важливим засобом підтексту [2, с. 131]. Закладену в контексті фольклорних текстів інформацію перцепієнт засвоює, застосовуючи певні інтелектуальні зусилля для «розшифрування» багатозначного символу: вірність – зрада: позамовною ознакою денотата є прив’язаність до господаря, метафоризована в асоціативну сему *вірність*: «**Собака** від хліба не втече. **Пес** держиться чоловіка, а кіт – хати» [8, с. 92]; дволикість: «В службі – **пес**, поза службою – свиня» [8, с. 32]; приниженість: «Гарне життя, як **собаці** на прив’язі» [8, с. 42]. «**Пес**, бери ярмо, коли волів не вглядів» [1, с. 36]; брехливість: «Хто з **псами** пристає, навчиться **брехати**» [8, с. 92]. Підсилення семантики підтексту здійснюється словотвірними («Стара **собачка** – панська **брехачка**») або синтаксичними засобами (однорідність, градація): «Вітер віє, **собака** бреше, а брехун говорить – то все одно» [8, с. 281]; підступність: «Бійся не того **собаки**, що голосно гавкає, а того, що спідтишка хапає. Свій **пес** найгірше кусає. Бережись підлесливого, як потайного **собаки**» [8, с. 91–92, 287–288]; нестриманість або немотивованість поведінки: «Великий, як ломака, а злий, як **собака**» [1, с. 37]. «Сидить, як **собака** на сіні: і сам не їсть, і другому не дає» [8, с. 91, 298].

Слово-символ *кішка* у фольклорному дискурсі уособлює переважно сімейний затишок. Особливо це підтверджують численні приклади з дитячого фольклору: «**Кіт-воркіт** біля воріт чеше лапкою живіт. З’ївши мишку-побіганку, що робити по сніданку» [5, с. 57].

Однак із низки символічних концептуалізованих значень слова-символу *кіт* (кицька) можна виділити: лінощі: «Гладкий **кіт** мишею не ловить. Любить **кіт** рибку, та в воду лізти не хоче» [8, с. 93]; зажерливість: «Ласий на гроші, як **кіт** на сало» [8, с. 287]; облесливість: «Мова свята, а пазурі – як у **кота**» [5, с. 20].

Така символічна семантика проступає з контексту або підтексту й зумовлена об’єктивною наявністю в денотата низки ознак та властивостей прагнення до затишку, харчові уподобання (м’ясо, сало, сметана), висока здатність до полювання й подолання перешкод, мала практична користь у господарстві тощо.

Слово-символ *миша*. Лексема *миша* – назва дикої тварини, яка проживає поруч з людиною й існує цілком за її рахунок, тому ми розглядаємо цей зоонім серед назв свійських тварин, але, звісно, не вважаємо прирученою людиною. Це слово-символ вступає в антонімічні відношення з словом-символом *кіт* і концептуалізується на основі цього протиставлення як символ: хитрості: «Пішов кіт спати, а **миші** танцювати. Чують **миші**, що кота нема дома» [8,

с. 93]; полохливості, боязливості: «Для *миші* й кішка звір. Лякає *миша* кицьку, та сама з нори не вилазить. Погрожує *мишка* кішці, та здалеку».

Висновки. Отже, назви свійських тварин широко залучені до номінативної периферії вербалізаторів концептів *народної моралі*, вони є одним із основних засобів вираження підтекстової семантики концептосфери *народна мораль*, скерованої на приховану сентенцію, викриття та висміювання асоціативно споріднених людських якостей. Символіка народного світобачення, зафіксована у фольклорних текстах, здатна відображати різні хронологічні пласти культури, проникаючи крізь них і передаючи інформацію майбутнім поколінням. Найархаїчніша група символів слугує одним із ключових ідентифікаторів національної специфіки фольклорних творів, виражаючи народну філософію та розкриваючи глибинний зміст міфологічного світосприйняття.

Список використаних джерел

1. «Вік живи – вік учись». (Українська народна мудрість) / [упоряд. І. П. Березовський]. Київ : «Рад. шк.», 1961. 132 с.
2. Дмитренко М., Іваннікова Л., Лозко Г., Музиченко Я., Шалак О. Українські символи. Київ, 1994. 140 с.
3. Закувала зозуленька : Антологія укр. нар. поет. творчості / [вступ. стаття, упоряд. та приміт. Н. С. Шумади; худ. оформл. А. О. Лівня; упоряд. іл. матеріалу С. М. Музиченка]. Київ : Веселка, 1998. 510 с.
4. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.
5. Слово до слова складається мова. Скарби народної педагогіки : навч. видання. Харків : «Друк», 1999. 160 с.
6. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологія сучасної української мови: навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
7. Українські народні казки : для мол. та серед. шк. віку / [упоряд. та передм. Л. Ф. Дунаєвської]. 2-ге вид. Київ : «Веселка», 1988. 285 с.
8. Українські народні пісні / [ред. : О. Зноско-Боровський, А. Кінько]. Київ : «Мистецтво», 1951. 558 с.